

1. Ο ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΚΑΙ Η ΑΘΗΝΑ

Μέσο: . . . . . ATHENS VOICE

Ημ. Έκδοσης: . . . 01/10/2020 Ημ. Αποδελτίωσης: . . . 01/10/2020

Σελίδα: 24

Ενας συγγραφέας που έχουμε συνδέσει με τη Σκιάθο, που έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ενήλικης ζωής του στην Αθήνα. Τον έχουν χαρακτηρίσει κοσμοκαλόγερo, εκκεντρικό, ιδιόρρυθμο, μπόεμ. Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, όμως, δεν χρειάστηκε να αναζητήσει ούτε για μια στιγμή την προσωπική του ταυτότητα. Ήταν αυτό που ήταν και –πάνω απ’ όλα– έγραφε αυτό που ήταν. Τα «Αθηναϊκά», τα κείμενα που έγραψε όταν έμενε στην Αθήνα, κυκλοφόρησαν πρόσφατα από το Μορφωτικό Ίδρυμα της **Εθνικής Τραπέζης** μαζί με μία επεξηγηματικά, πλούσια και... συγκινησιακή σε σημεία Εισαγωγή του Σταύρου Ζουμπουλάκη.

Τι ήταν αυτό που σας έκανε να ασχοληθείτε αυτή τη χρονική στιγμή με ένα βιβλίο που περιλαμβάνει κείμενα του Παπαδιαμάντη; Η έκδοσή δεν έχει καμία σχέση με την παρούσα στιγμή. Με ενδιέφερε πάντα πως έζησε στην Αθήνα αυτός ο άνθρωπος που νοσταλγεί διαρκώς το νησί του, τι είδε στην Αθήνα και στους ανθρώπους της. Υπάρχει ωστόσο και μια βιογραφική πτυχή, δική μου, σε αυτό το ενδιαφέρον. Δούλεψα 14 χρόνια στη γειτονιά που ζούσε ο Παπαδιαμάντης, στο Ψυρρή. Τα γραφεία και η αποθήκη της Εστίας ήταν χαμηλά στην Ευριπίδου, στο 84, κοντά στην πλατεία Ελευθερίας (Κουμουνοπούλου), πολύ κοντά στην ταβέρνα του Κακρυμάνη. Εκεί πέρανα όλη την ημέρα, εκεί έτρωγα πολλές φορές τα μεσημέρια. Γνώρισα την περιοχή σημείο προς σημείο. Κατά παράδοδο τρόπο υπήρχε ακόμη η σκιά του. Άκουγες εδώ έμενε ο Παπαδιαμάντης, εδώ έτρωγε ο Παπαδιαμάντης... Ασπίρκατα βέβαια όλα αυτά. Πριν από λίγα χρόνια ξενάγησα ανθρώπους στην Αθήνα του Παπαδιαμάντη, στο πλαίσιο ενός προγράμματος ξεναγήσεων του Athens Walking Stories. Μου έκανε εντύπωση ο μεγάλος αριθμός των ανθρώπων που συμμετείχαν, μολοντί δεν ήταν δωρεάν, και το μεγάλο ενδιαφέρον τους. Όταν λοιπόν μου έγινε πρόταση από τον Διονύσιo Καψάλη να επιμεληθώ έναν τόμο με διηγήματα του Παπαδιαμάντη, η απόφασή ήταν εύκολη: τα αθηναϊκά. Στην αρχή ηνιαιμε για μια ανθολογία, για να μην είναι ογκώδες το βιβλίο. Καθώς δυσκολευόμουν να διαλέξω, πρότεινα διστακτικά στον Διονύσιo K. κήπους γινόνταν να τα βάλουμε όλα. Το δεχτηκε ασμένως. Πρόσθεσα στο τέλος, ως εισαγέασμα, και το «Αι Αθήναι ως ανατολική πόλις». Αυτή είναι η μικρή ιστορία της έκδοσης.

Σε ποια χαρακτηριστικά του έργου του πιστεύετε ότι έγκειται η διαχρονική αξία του Παπαδιαμάντη; Ο Παπαδιαμάντης διαβάζεται! Διαβάζεται μάλλον και από νέους ανθρώπους που τους είναι ξένη η γλώσσα του και που είναι παντελώς άμοιροι εκκλησιαστικής παιδείας. Δεν υπάρχει χρονία για να μην ανεβαίνει στη σκηνή, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, κάποιο διήγημα του, από νεανικές θεατρικές ομάδες. Με ρωτάτε τι είναι αυτό που του δίνει διαχρονική αξία. Μα το γεγονός ότι έχει γράψει αριστουργηματικά διηγήματα. Δεν αρκεί όμως, πιστεύω, το αισθητικό κριτήριο για να εγγυηθεί τη διαχρονική αξία ενός έργου. Χρειάζεται να υπάρχει σε αυτό και μια θέωρηση του κόσμου. Και στον Παπαδιαμάντη υπάρχει. Στα διηγήματά του αντηχεί ο στεναγμός των πενήτων, γιατί όσες προκοπές κι αν κάνει η ανθρωπότητα δεν έχουν «ποτέ τελειωμό τα πάθια κ’ οι καιμοί του κόσμου», ο άνθρωπος θα έχει πάντα έλλειμμα. Αυτός ο αλάλητος στεναγμός ακούγεται στο έργο του Παπαδιαμάντη και ζητάει αποκρίση. Και λαβαίνει αποκρίση: κατανόηση και συμπόθεια.

Ποιες είναι οι διαφορές του Σκιαθίτη από τον Αθηναίο Παπαδιαμάντη; Ο κόσμος του Παπαδιαμάντη είναι παντού ο ίδιος: οι πένπτες του κόσμου τουτου. Άνθρωποι φτωχοί, βασανισμένοι, χαροκαμένοι, ευάλωτοι, αποτυχημένοι, περιθωριακοί. Υπάρχουν όμως δυο μεγάλες διαφορές ανμεσαό στη Σκιάθο του και στην Αθήνα του. Στα αθηναϊκά του απουσιάζει η φύση και η ομορφιά της, για τον πολύ απλο λόγο ότι η Αθήνα του, δηλαδή του Ψυρρή και τα πέριξ του, δεν έχει ιχνοσ φύσης. Ο Παπαδιαμάντης είναι ρεαλιστής. Η δεύτερη διαφορά, που την θεωρώ και σημαντικότερη, είναι ότι ο ναός και η λειτουργική σύνδεση δεν αποτελεί, με ελάχιστες εξαιρέσεις, κεντρικό άξονα της ηλοκής των διηγημάτων του. Η εκκλησία δεν ορίζει το κέντρο της ζωής των ανθρώπων στην Αθήνα, δεν έχει πνευματικό άξονα. Όσο για τον ίδιο δεν έχω αμφιβολία ότι στο νησί του θα ήταν πιο ευτυχισμένος –πόσο δεν του ταιριάζει η λέξη αυτή!–, ότι θα ζούσε καλύτερα στον παράδεισο εκείνο των παιδικών του χρόνων.

Σε τι διαφέρουν οι Σκιαθίτες από τους Αθηναίους χαρακτήρες του Παπαδιαμάντη; Πένπτες όλοι, από κάθε άποψη, όχι μόνο οικονομική. Οι Αθηναίοι είναι πιο μοναχικοί, πιο έρημοι. Δεν υπήρχε μια κοινότητα γύρω τους.

Ποια πιστεύετε πως είναι η ουσία της θρησκευτικής πίστης του; Κανείς δεν μπορεί να κρίνει την

πίστη ενός άλλου, ούτε άλλωστε και τη δική του. Μόνο ο Θεός μπορεί να την κρίνει. Μπορούμε όμως να μιλήσουμε για την πίστη που συναγομμε από το έργο του. Θα έλεγα ότι αυτή είναι μια πίστη λατρευτική, συνίσταται στην αυστηρή τήρηση των τυπικών διατάξεων της λατρείας. Μια πίστη κοινοτική επίσης, όχι ατομική. Η πίστη του Παπαδιαμάντη –με την έννοια πάντα του έργου του– ανανέσι στη μικρή κοινότητα των φιλακολούθων, των απλών ανθρώπων που τηρούν τις νησιέτες, φροντίζουν εζωκκλήσια, δεν κάνουν αγρυπνία. Έχει ενδιαφέρον να προσθέσουμε ότι ενώ είναι αυστηρός τηρητής του τυπικού, δεν έχει κανέναν ηθικό ριγχορισμό. Επίσης, ενώ αγαπάει τα μοναστήρια, ο χριστιανισμός του δεν είναι ασκητικός. Την αγρυπνία στον πανηγυρίζοντα ναό τη συμπληρώνει η ευτυχία στο κάλλος της φύσης, η χαρομένη συναναστροφή με τους άλλους πανηγυριστές.

Ποια μπορεί να είναι σήμερα η έννοια της πίστης και πόσο μπορεί να σκευάζεται με τον τρόπο που την έβλεπε ο Παπαδιαμάντης; Η πίστη σήμερα είναι προσωπική απόφαση, δεν είναι αυτονόητο κοινωνιολογικό δεδομένο. Είναι ραγιμένη, έχει αμφιβολία μέσα της. Μακάρι όμως να μπορούσε η πίστη μας να κρατήσει από την πίστη του Παπαδιαμάντη τον ευκρόσυνο χαρακτήρα της, να είναι χαρομένη. Η πίστη στα διηγήματα αυτού του μοναχικού και μεγαλοχολικού ανθρώπου δεν είναι ποτέ σκυθρωπή.

Ποια ήταν η Αθήνα του Παπαδιαμάντη; Τι σήμαινε το «ανατολικό» της στοιχείο; Η Αθήνα του Παπαδιαμάντη είναι, όπως γράφει ο ίδιος, «η δυτική εσχασία της πόλεως», δηλαδή η γειτονιά του Ψυρρή και τα πέριξ της, η ευρύτερη περιοχή κοντά στην Αγορά. Στα μαθητικά και φοιτητικά χρόνια του στην Αθήνα έμενε στο Ριζόκαστρο, στις υπώρειες της Ακρόπολης, και μετά νοίκιαζε κάμαρες στο Ψυρρή. Μόνο τα δύο τελευταία χρόνια της αθηναϊκής ζωής του (1906-1908) έφυγε από εκεί και έμενε στην Δεξαμενή, όπου τον έφερε ο Βλαχογιάννης. Η σύγχρονη και δυναμικά αναπτυσσόμενη Αθήνα από τη Σταδίου και πάνω απουσιάζει από τα αθηναϊκά του, δεν θέλει να την ξέρει, δεν του λέει τίποτε. Το δυτική εσχασία αγαπάει, εκεί αισθανεται καλύτερα. Εκεί βρίσκεται η ανατολική Αθήνα, ακόμη και μέχρι σήμερα. Ποιο είναι αυτό το ανατολικό στοιχείο της Αθήνας για τον Παπαδιαμάντη, μας το λέει ο ίδιος στο αριστουργηματικό κείμενό του «Αι Αθήναι ως ανατολική πόλις». Είναι το παλιό Τζαμί, τα ισνάφια (Παρουχοδικα, Κηράδικα, Γύφτικα), τα ταβερνομακάλικα, τα υπόγεια μαγειρεία και πατοσαζίδικα, όλα αυτά δίπλα σε ιεροούς ναούς, αρχαίους και χριστιανικούς, με δυο λόγια, το ανατολικό στοιχείο είναι η αταξία και ο παμμυγής θόρυβος της ζωής.

Ποια νιώθετε να είναι η Αθήνα του σήμερα; Η Αθήνα είναι άσκημη πόλη. Δεν σώζει πένω στο σώμα της σημεδία της μακροίωνης ζωής της. Σου δίνει την εντύπωση ότι μετά τα χρόνια του Περικλή ξανακατοικήθηκε από το 1960 και μετά. Μια άσκημη πόλη, με πολύ όμορφα και σημαντικά και συγκινησιακά σημεία. Ο πεζοδρόμος της Διονυσίου Αρεοπαγίτου είναι από τους ωραιότερους δρόμους της Ευρώπης. Η Αθήνα δεν μπορεί να γίνει όμορφη. Χρειάζεται να προσταξίση και να πολλαπλασιασώμε τα όμορφα σημεία της. Εκείνο ωστόσο που με θλίβει περισσότερο και από την καταστροφή της Αθήνας είναι η καταστροφή της Αττικής, το ωραιότερο μέρος του κόσμου, γλυκό, ήπιο, στα μέτρα του ανθρώπου. Στα Μεσόγεια ξεπατώσαμε τα αμπέλια, ξεριζώσαμε χιλιάχρονες ελιές, και χτίσαμε τερατογυργήματα. Βρωμίσαμε τις θάλασσες, Είλικρινα, μου πονάνε τα ματια μου να το βλέπω.

Ο Παπαδιαμάντης κινείται στη Γαργαρέτα, στο Ψυρρή, στα Πατήσια... Ποιες είναι οι δικές σας διαδρομές σήμερα στη πόλη; Οι διαδρομές στην πόλη αλλάζουν με την ηλικία και τις παρέες. Δεν μεγαλώνεις μόνο εσύ, μεγαλώνουν και οι φίλοι σου. Σήμερα, εκτός από την μετακίνηση 50 μέτρων από το σπίτι στο γραφείο μου, πηγαίνω πιο πάνω έξω δουλειά, δηλαδή στον Άρτο Ζωής, πίσω από το Αρχαιολογικό Μουσείο, και στην Εθνική Βιβλιοθήκη. Κάθε μέρα όμως κάνω έναν βραδινό περίπατο μιας ώρας, μόνος μου συνήθως, είτε κοντά στη γειτονιά μου, στο δασικό της Πανεπιστημιούπολης, στα Άνω Ιλίσια, είτε στον πεζοδρόμο της Διονυσίου Αρεοπαγίτου. Πόσο άραγε συλλογίζοντα, περνώντας δίπλα από το θέατρο του Διονύσου, ότι εκεί μέσα ακουάστηκε πριν από πολλά χρόνια, στη γλώσσα μας, ο λόγος του Αισχύλου; Αυτές είναι οι σταθερές διαδρομές, υπάρχουν και οι έκτακτες, όλο και λιγότερες πια.

Τι είναι αυτό που σας εμπνέει και τι είναι αυτό που σας ενοχλεί στη σημερινή Αθήνα; Η Αθήνα μπορεί να είναι άσκημη, είναι όμως πολύ ζωντανή, με πλούσια μουσική, θεατρική και, γενικά, πολιτιστική ζωή, όχι από μεγάλους πολιτιστικούς θεσμούς, αλλά από μικρές ομάδες, από τα κάτω. Και με πολλές και ποικίλες δυνατότητες ψυχαγωγίας και διασκέδασης. Αυτά για το πρώτο σκέλος της ερωτήσης. Εκείνο που με ενοχλεί πολύ είναι ότι δεν έχεις πού να περπατήσεις, μια πόλη με πολύ μικρές δυνατότητες περιπάτου, χωρίς καν πεζοδρόμια. **Α**

Η Αθήνα του Παπαδιαμάντη είναι, όπως γράφει ο ίδιος, «η δυτική εσχασία της πόλεως», δηλαδή η γειτονιά του Ψυρρή και τα πέριξ της, η ευρύτερη περιοχή κοντά στην Αγορά

www.athensvoice.gr
Διαβάστε όλα τα συνέντευξη στο site

1. Ο ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΚΑΙ Η ΑΘΗΝΑ

Μέσο: . . . . . ATHENS VOICE

Ημ. Έκδοσης: . . . 01/10/2020 Ημ. Αποδελτίωσης: . . . 01/10/2020

Σελίδα: 25

Ο Παπαδιαμάντης και η Αθήνα

*ο Σταύρος Ζουμπουλάκης
συγκεντρώνει σε έναν τόμο
τα «Αθηναϊκά» του Παπαδιαμάντη
και μας ξεναγεί στα βήματα
του ιδιόρρυθμου συγγραφέα
στα στενά του Ψυρρή*

Του ΠΩΡΓΟΥ ΦΛΩΡΑΚΗ
Γωτό: ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΑΡΑΤΖΑΣ

